

LA DANSA POPULAR BALEAR CONTEMPORÀNIA, REBROT DE L'ART FORÀ PENINSULAR¹

ANTONI MARTORELL I MIRALLES

A les nostres Illes, com gairebé arreu de totes les cultures, hi ha un folklore viu i un folklore extint. El folklore viu, tot i que neix de costums, tradicions, músiques seculars, però segueix florent i vital als nostres dies; mentre el folklore extint, pretèrit, purament històric, ha deixat de ser vigent i actiu i solament perdura com una relíquia prestigiosa de l'avior.

La cançó popular de l'antigor, camperola, terrassana, de la noble i senzilla pagesia dels nostres ancestres, és un tresor llunyà, desmodat, anacrònic. Qui sap cantar una cançó de pastar, d'espadar, de sembrar, de porgar, de festejar, etc.? La nova cultura tecnificada ha arrasat tota empremta de tradició musical popular. Aquest folklore és, irremeiablement, un patrimoni caducat que sols té el valor retrospectiu de l'arqueologia.

Però hi ha el folklore viu, que circula com una limfa vital en les venes del poble. En el camp de la música, és la dansa. Concretament, i referit sempre a les nostres Illes, és la dansa popular contemporània d'origen forà, que s'instal·la i arrela durant el període de la baixa catalanitat (Segles XVII, XVIII i XIX).

Venc a parlar-vos de la dansa popular contemporània balear que neix i es difon al llarg d'aquell espai secular dels últims propassats segles.

De bon començament, cal reconèixer i confessar la seva paternitat bordissera, d'arrel forana, per més senyes peninsular. Per qui no ho sàpiga, nosaltres, els baleàrics, ballam amb les cames des nostres veïns de la península ibèrica; és clar que la metàfora significa que ballam les seves danses. Però si els hem manllevat les cames, nosaltres hi hem posat l'ànima, la passió, l'esperit, el foc que és el que dóna el segell peculiar idiosincràtic a l'art.

El poble balear porta en les entranyes el caliu de la dansa com un ferment de vida que el marca i honora, com li portaren els nostres remots ascendents, els grecs, els fenicis, els romans, els àrabs, puix que l'home és animal dansaire per natura, i la dansa és un dels més brillants distintius de la seva racionalitat.

El ball és tan antic com la pròpia humanitat. Tots els pobles de la terra estan implicats en l'art i en l'expressió coreogràfica, des de l'home primitiu al contemporani, i totes les cultures són fortament tributàries del ritme i de la dansa. Els etnòlegs són unànimes a admetre que la dansa és la més antiga i la mare de totes les arts, puix que mentre la música i la poesia existeixen en el temps, i la pintura, l'escultura i

---

¹ Conferència pronunciada a la Reial Acadèmia de Belles Arts de Palma de Mallorca, dia 20 de novembre de 1997.

l'arquitectura campen en l'espai, la dansa viu i es desenvolupa en el temps i en l'espai. Afegiu-hi que la dansa té com element constitutiu i primordial el ritme, que és anterior al so musical. És per això que la dansa es manifesta con l'art més connatural a l'home i l'element racional anterior al mateix llenguatge.

La dansa és l'expressió més primitiva dels sentiments i la manifestació més visible i constatable de l'estat d'ànim del ser racional. Res d'estrany que aquell poeta persià, Rumi, (citad pal gran etnòleg Curt Sachs) arribàs a declarar que *el qui bé sap dansar, té la seva estada en Déu*. Fitxant-nos, només, en les civilitzacions històricament més properes però força prominents en la cultura, destriam que la dansa n'és aquell alement que les identifica com a poble culte i dominant. La dansa com a manifestació d'un instint ancestral i origen de totes les arts, és lligada indisolublement a la música, i apareix entre els homes, primerament com un ritu de doble caient, religiós i guerrer, i més tard també con una manifestació artística i social.

I així veiem que l'Egipte concebí la dansa com un ritu privilegiat d'adoració i culte a la Divinitat, portant la dansa a un altíssim grau de perfecció coreogràfica.

Entre els hebreus la dansa assumeix un gran esplendor cultural i també social. Recordem les ballades orgiàstiques davant del vedell d'or, fins a l'apogeu de la dansa sacra davídica, de què ens parlen els Salms.

Però és sobretot entre els grecs que la dansa assoleix un rol destacadíssim puix que en fan nodriment del seu saber i la volen integrada a la mateixa educació cívica, com element formatiu. La dansa és part essencial de totes les cerimònies públiques religioses com ens ho testimonieja l'ínclit rapsoda Homer, amb tota la iconologia hel·lènica clàssica. Sobresurten, entre d'altres, la dansa *pírrica* (guerrera), la dansa *emmèlica* (pacífica), la dansa *epilènica* (de veremar). Però on la dansa grega assoleix el seu punt àlgid de bellesa i esplendor és en la tragèdia, tot i que, quasi sempre, conserva un regust dionisíac (o bàquic).

Els romans recolliren l'heretat hel·lènica i, malgrat no abastar-ne ni la força ni l'expressió, van aportar-hi la nota de llatinitat amb la *saltatio romana*, adés guerrera, adés religiosa i també eròtica.

Cal remarcar que el cristianisme, en arribar Constantí, també acollí la dansa (un element de tanta força i expressió social del temps) en les seves celebracions, però purificada dels pigments idolàtrics i pagans de l'època. Malauradament començaren a infiltrar-s'hi residus de lascívia i paganisme que obligaran els sants Pares a bandejar-la del temple.

Podríem estendre'ns indefinidament en descriure la presència i l'influx de la dansa dins la societat. Quant a la raça llatina, que es nodreix de llum i color, la dansa ha estat sempre un element privilegiat i preferit per expressar l'efusió dals seus sentiments i passions.

És hora que vegem com es balla avui a la nostra terra. Com tots sabem, existeixen diferències substancials entre els balls orientals i els occidentals, entre els països asiàtics i els europeus i sobretot els mediterranis. A l'Orient i àdhuc a Centre-Europa, genèricament parlant, la dansa tendeix a desplegar-se en si mateixa, desplegant

volutes i posicions recurvades, d'aire flexionat i còncau, tirant a circumspecte i reservat (hi ha també les seves excepcions); pels nostres meridians llatins els dansaires són més saltadors, voltejadors, bullangosos. Uns i altres, no es pot negar, tenen els seus moments galants i apassionats, jolius i versàtils, segons les circumstàncies.

Els baleàrics, raça típicament dansaire, tenen la seva tradició i el seu tarannà característic. Com ballaven els nostres avantpassats? Proves documentades dels nostres balls ancestrals no n'existeixen, que estiguin a l'abast de la ciència. La primera notícia escrita donada sobre danses a dins la nostra cultura illenca, ens l'ofereix l'insigne polígraf mallorquí Ramon Llull (1235-1315), parlant-ne sempre de biaix i en forma abstracta, elogiant la bellesa de la dansa, enraonant sobre la seva capacitat *de captivar e divertir, de delectar e complaure* (Libre de Contemplació 111, 97, 101, 145), i *d'honorar donzelles* (L. de Blanquerna, 75). M'inclín a pensar que els balls als quals al·ludeix R. Llull serien balls de l'època, vigents a la Cort dels conqueridors; balls conduïts, naturalment, amb melodies de l'època, o sigui de caire preçrenaixentista, de caràcter modal. Evidentment aquests balls, els que puguin haver portat els conqueridors, tenen molt poc a veure, potser res absolutament, amb les nostres danses vives d'avui, exceptuant aquell tipus de ball anomenat de *coissiers* i afins, dels quals parlarem més avall, i que formen una categoria a part, i que, per llur caràcter i naturalesa, podrien ésser-ne els hipotètics descendents; però això, ara com ara, roman sempre un enigma.

A les nostres Illes la dansa constitueix una dada cultural viva i intensa, sincera i realista, tot i que, potser, no ja pas amb aquella marca d'autenticitat i espontaneïtat ètnica amb que els nostres avis o besavis la interpretaren. Qui no és conscient d'aquest allau de formes i estils exòtics (majoritàriament de provenença americana o saxona) que pels reguers de la ràdio i televisió han envaït les nostres Illes, infectant la nostra cultura fins a la medul·la, de tal guisa que el nostre jovent no sap ballar si no és a cops de *rock'n roll* i *twist*, i menjant l'hamburguesa?

Malgrat aquesta ofensiva truculenta d'exotisme musical, la dansa autòctona, potser quelcom afeblida i sovint desfigurada, sobreviu amb prou vitalitat. Les nostres danses componen dos fronts: a) un més arcaic i atàvic, i b) l'altre més recent, diguem-li modern, de només de dos o tres segles d'existència entre nosaltres (finals de s. XVII fins a principis del s. XX).

a) El front atàvic, d'arrelam més ancestral i arcaica és el compost per aquells balls anomenats de *coissiers*, als quals s'hi poden enganxar els balls d'*àguiles*, de *cavallets* i algun altre. Es tracta de balls locals, característics, circumscriu; balls destinats únicament i exclusiva a un grup de professionals, per a un lloc determinat, en dates recurrents, molt definides, com, p. e. la diada del Patró del poble, la memòria anyal d'una gesta, una commemoració històrica, etc. Es tracta d'un ball diferenciat, musicalment atàvic i, per tant, gairebé sempre de caràcter modal. En una paraula, és una dansa que mai no balla el gran poble, la massa, sinó solament una colla elitista concreta.

b) El front de la dansa moderna, actual, que podem definir ball de massa, perquè l'executa el gran poble, està format per un gènere de dansa generalitzada, relativament moderna, que tothom coneix i executa.

Ès d'aquest gènere de dansa que volem parlar i al qual al·ludeix el títol de la present dissertació: *La dansa balear contemporània, rebrot de l'art forà peninsular*.

D'antuvi cal declarar que diem *rebrot de l'art forà*, perquè no és un art nascut a la nostra terra o que hi tingui arrels ancestrals, sinó que ens prové d'extramurs, de més enllà la mar; per això diem art forà *peninsular*, puix que es tracta de materials importats a les nostres Illes des de la península ibèrica. La sola nomenclatura castellana de les danses, ja delata palmàriament llur provenença. Aquestes són, cabalment, les danses que s'han ensenyorit de la nostra terra en el transcurs d'aquests últims segles, prenent-hi carta de naturalesa, encastant-se en l'ànima del poble amb força irreversible.

La multiplicitat de residus castellans embotits dins els textos poètics dels diversos balls, ens reporten necessàriament a la respectiva cançó original castellana. Vegeu alguns exemples (entre molts) on adesiara salten vocables o modismes castellans:²

Jotes

- Tant m'és *cota* com *bolero*
en pic que tenc de ballar.
Que rebentin de sonar
sa guitarra i es pandero.³

- En ballar s'aragonès,
tant més *cota* com *fandango*
¿Voleu-me dir quin mes és
que ses dones ballen manco?⁴

A voltes es canta íntegrament en castellà, tret d'alguns mots

- La jotita aragonesa
nadie la sabe bailar
si no es un *merinerito*
qui navega por el mar.⁵

Boleros

- I a s'Hort d'En Boira ballen
aquest bolero i *olé!*
i és *sandunguero*
i és *sandunguero!*⁶

-*En medio del Borne*
caiguè sa lluna:

2

Abreviatures:

CPM: *Cançoner Popular de Mallorca* de R. Ginard BauçàDPIB: *Danses populars de les Illes Balears* d'A. Martorell i Miralles, València, 1998. [Ed. Piles].FM: *Folklore de Mallorca*, de B. Ensenyat, Palma, 1975.MME: *Mallorca, Menorca, Eivissa*, de A. Galmés, Palma, 1950.FMM: *Folklore musical de Menorca*, de Deseado Mercadal Bagur, Palma, 1978.

3

CPM, Vol. III, núm. 115, 57.

4

CPM, Vol. III, núm. 69, 55.

5

FM, 87.

6

MME, 59.

*se hizo cuatro partes,
tu eres una.*⁷

-Ses atlotes no em volen
perquè som *pillo*,
perquè les rob ses güies
des rebosillo.⁸

.....
*me llaman el parado
porque me parò*⁹

- Ses atlotes de Selva
tenen *salero*
per ballar aquest bolero,
tenen *salero*.¹⁰

Fandangos

- Tirana, glòria d'amor
que així me turmentau,
no me turmenteu, cessau
amb *lisonjes* i mentides
i amb peticions fingides.¹¹

- A una porta diuen *puerta*,
a una finestra *ventana*;
jo no crec que a un llençol
li puguin dir una *sabana*.¹²

*-Yo me arrimo a un pino verde
por ver si me consolava,
y el pino como era tierno,
de verme plorar, plorava.*¹³

Mateixes

-Hala, *curro*, mira-t'hi
en ballar aquesta mateixa
.....
Vamos, anvant, atletetes,
amb *rebosillo* engomat,
vamos, envant, atletetes,

7 FM, 87.

8 FM, 134.

9 FM, 134.

10 MME, 51.

11 FMM, 58.

12 FMM, 3.

13 FMM, Folklore musical de Menorca, 31.

vestit llarg, gipó escotat.¹⁴

Etc. etc.

Com veieu, és un mai acabar de castellanismes, a voltes prou malmesos. Aquest al·livió de materials peninsulars ja no ens sorprendrà si pensam amb la multitud de soldats, estudiants, carrabiners, marxants, etc. que arribaven a les nostres Illes amb el propi bagatge cultural, les tonades i les danses del qual eren l'element més encomanadís i infiltrable i que el poble, en sentir-les, en feia golosament repertori propi, empeltant-les espontàniament al seu temperament i idiosincràsia.

Ara bé: quan neixen les nostres danses? Parlam sempre de la dansa contemporània amplament generalitzada, excloent, pertant, els balls que consideram d'altra naturalesa pel seu caràcter arcaic, modal, estructural, com són els balls de *cossiers*, d'*àguiles*, de *cavallets*, etc.

A la llum de l'anàlisi modal i tonal de les melodies respectives, aquestes danses se'm presenten com obra relativament moderna i de demble prou romàntic, que s'anà consolidant a les Illes en el període dels últims dos o tres segles, - concretament: finals del segle XVII fins a principis del segle XX, o sigui, al llarg d'uns 250 anys -. Això no significa que a la península aquestes danses no tinguessin una vigència de dos o tres segles més d'edat, sempre, però, que considerem llurs melodies lliures de paràsits romàntics o tonals de segles recents que, en el transcórrer dels anys i dels gusts, s'hi anaren dipositant.

En afirmar la relativa modernitat d'aquestes danses, no enjudiciam de cap manera ni el ritme ni la gesticulació ni l'activitat dansaire, elements que poden tenir arrencada prou atàvica.

Les danses balears contemporànies les podem classificar en les següents famílies:

- 1) Jotes,
- 2) Mateixes
- 3) Fandangos
- 4) Boleros
- 5) Copeos
- 6) Diverses¹⁵

1.- JOTES

La *jota* [mot castellà, d'etimologia discutida i que el gran filòleg Corominas voldria derivat de l'àrab *sotha* (ball), sembla procedir del llatí *saltare*, que es transformà en el vulgar *sotare* i, en caure la síl·laba *re* de l'infinitiu, roman *sota* (jota)] és una dansa que a la meitat del segle XVIII ja està en plena vigència arreu d'Espanya, i apareix amb un vestit de modernitat ben destacada. Ens prové del continent ibèric, però tot

¹⁴ FM, 114.

¹⁵ Fem constar una vegada per sempre que assumim els vocables castellans de les respectives danses (*jota*, *bolero*, *fandango*, etc.) tal com els coneix i usa el poble, i així també les nomenarem seguint la fonètica castellana original. L'instrumental que sol emprar-se en executar aquestes danses sol ésser, generalment, la guitarra, el llaüt, el flabiol, les xeremies, el tamborí i les castanyoles. Naturalment es pot simplificar fins a reduir-lo a això indispensable: ritme i melodia.

arribant a les Illes, es talment incorporada a la idiosincràsia local, que esdevé típicament balear, genuïnament nostra, i així tenim les anomenades jotes mallorquines i menorquines, que traspuen sol i aire de la nostra terra, pels quatre costats.

La *jota* és la dansa potser més popular a Balears i que ha servit, quant a la seva estructura, ritme, instruments i forma, de base a les altres danses de la regió. La forma general de la *jota* s'estructura en dues parts: una de tipus exclusivament instrumental i l'altre vocal, bé que sempre acompanyada d'instrument. Cada part és formada de dues o més frases de vuit compassos, en ritme ternari i subdividides en incisos de quatre compassos, conformant una fórmula unitària i compacta. L'estructura harmònica de la *jota* té com element predominant l'alternança dels ambients harmònics de *dominant-tónica*. Aquesta dansa es desenvolupa sempre en tonalitat major i el ritme que, com hem dit és ternari, juga, a qui en pot més, amb la gràcia de la síncope.¹⁶

2.- MATEIXES

Potser no tingui raó de ser aquesta secció, donat que la mateixa (que treu la seva etimologia de l'adjectiu demostratiu femení d'identitat homònim, i aquest del llatí, *metipsu*), és una dansa idèntica a la *jota*, amb variants i, segons afirmen persones majors, el susdit vocable *mateixa* deriva del fet que els músics, tot just s'acabava de dansar una *jota*, en haver de passar al següent ball, preguntaven al capdavanter: *de què va?*; i aquest responia: *de la mateixa*; o sigui, de la mateixa dansa que havia precedit, que era la *jota*.

Bo i admetent aquesta teoria, nogensmenys creiem oportú conservar la nomenclatura susdita atès que el públic, en general, coneix aquestes danses amb el denominatiu de *mateixes* i a més, segons nosaltres, porten uns matisos particulars que ens autoritzen a classificar-les com a grup independent. La mateixa té un caràcter senyorial i elegant; a voltes s'executa quelcom pausada, bé que tendeix, normalment, a assumir un aire joios de *jota*. La seva estructura, en línies generals segueix el model de la *jota*: frases de vuit compassos, subdividides en incisos de quatre, amb o sense *coda* particular, i amb ritme sempre ternari.

3.- FANDANGOS

El *fandango* (mot d'origen incert que Corominas fa derivar de *fadango* que, al seu torn, deriva de *fado*, ball portuguès) és una dansa de procedència andalusa, que, al S. XVIII és força divulgada a la península ibèrica. És una dansa de ritme ternari, en mode menor; vesteix un aire senyorial i galant, s'executa quelcom més tranquil.lament que la *jota*, i es caracteritza sobretot:

a) pel grupet de corxeres (o semicorxeres) que afecten el 2n i 3r temps del compàs i

b) pel tipus de frase de 12 compassos (4+4+4) de la part instrumental, en contraposició al fraseig de la *jota* (4+4), tot i que hi ha algun *fandango* que segueix els cànons de la *jota*.¹⁷

¹⁶ Han escrit jotes, compositors tan rellevants com Glinka, Liszt, Saint Saëns, etc. (entre els no espanyols).
¹⁷ DPIB, 6.

La pauta harmònica del *fandango* procedeix inversament al de la *jota*: tònica-dominant; si bé, al final, pot fer una cadència sobra tònica. Quant a la part vocal (cobles), l'esquema fraseològic coincideix amb el de la *jota* (frases de 8 compassos subdividits en 4 c.+ 4 c.). Executa el fandango una parella sola, que mai no es toquen, ni àdhuc les mans.¹⁸

4.- BOLEROS

El *bolero* (mot d'etimologia incerta, però, segons alguns sembla treure origen de les *boles* de passamaneria que portaven les balladores a la falda) és una dansa força arrelada al nostre arxipèlag, bé que de procedència andalusa. Hom diu que procedeix de les *seguidilles* i que el seu probable creador fou un tal Cerezo, vers l'any 1780. Aquesta dansa que neix del poble, arriba a assolir plena acceptació àdhuc dins el gènere clàssic, per això veiem que la cultivaren mestres com Weber, Chopin (*Bolero en la menor*, op.19), Ravel (que escriu el famós *Bolero* amb fairsó de *passacaglia*), Sor, Barbieri, etc. El distintiu del bolero és l'aire tranquil del seu ritme ternari, i una certa tendència a emparellar els incisos en la forma de la *jota* (4+4 // 8+8 etc.), tot i que no sempre. Quant a la formació de les frases, regna molta llibertat, i no hi ha un sol *bolero* que estructuralment sigui igual a l'altra. Hi ha boleros tot cantats,¹⁹ altres mig instrumentals, mig cantats (la major part), i altres solament instrumentals.²⁰ L'esquema general del bolero es configura en dues parts: una instrumental, constituïda per una o més frases, de vegades repetides, altres no; l'altra *vocal* (cobles), constituïda per una o més frases quasi mai no repetides. A aquest esquema general fan excepció, com ja hem dit, alguns *boleros* que campen a l'ample.

Vull remarcar algunes particularitats sobre algun bolero que s'esmuny, capritxosament, de les regles generals. Entre d'altres, destacaré el *bolero*, tan popular a Mallorca, conegut com a *Parado de Valldemosa*. Aquest *bolero* és l'únic que romp la llei del ritme ternari, propi del *bolero*. Això es manifesta al compàs 2n, 4t, 9è. 11é del N^a 22¹ on, com podem comprovar, es repeteix la figura la-la-si (la), que algú voldria veura suprimida, per reduir el compàs a ternari, com tota la resta. Però qualsevol que hagi vist ballar aquesta dansa, s'adona que el balanceig rítmic introduït, fa tot un cos homogeni amb la coreografia, de tal guisa que ningú hi percep l'anomalia rítmica. El poble és prou manyòs i subtil per espaiar o encongir, quan cal, els passos de la dansa, en bé de la seva gràcia. És així que els dansaires, en sintonia amb la música, deturaven el ritme a l'últim temps del penúltim compàs, en acabar de cantar la paraula *parado*, fent una pausa breu, i tot seguit conclouia el cant de la frase.²²

Les *Boleres* són com el *bolero*, d'aire cerimoniós i tranquil, amb un tipus de fraseig força independent. És particularment curiosa la nova fórmula que, a manera de *coda* cantada, empen *Ses boleres de Menorca*.²³

5.- COPEOS

18 Han escrit *fandangos* entre d'altres; Mozart (3r. acte de *Nozze di Figaro*), Rimsky-Korsakov, Albéniz, Granados, de Falla, etc.

19 DPIB, n° 34.

20 DPIB, n° 27.

21 DPIB, n° 27.

22 DPIB, n° 27.

23 DPIB, n° 31.

El *copeo* (mot que etimològicament sembla derivat del castellà *copeo*, *ir de copeo*, anar a fer la copa que, al seu torn, deriva del llatí, *cuppa*; no és improbable que pugui derivar del llatí *copa* = la tavernera, que a les tavernes romanes dansava, invitant al beure i al joc), és una dansa típicament mallorquina, molt alegre i vivaç, amb un text picardiós i pillet, i va acompanyada dels acostumats instruments populars que hem esmentat per als altres balls, però no hi han de mancar mai les castanyoles. El *copeo* és per definició, una dansa força abrivada i moguda; tot i així presenta moltes diferències segons la regió o les circumstàncies on s'executa. És nota comuna dels *copeos* (i sovint també d'altres danses) que la jove que guia el ball, jugui a embullar la parella tant com pot, amb giravoltes insidioses i ràpides, acompanyades de cobles malicioses i ambíguies. Tots els *copeos* tenen una vertebració més o menys igual i són dotats d'un esperit i nervi, força característic; però, adesiara, despunten singularitats remarcables i curioses. Per ex. l'anomenat *Copeo de muntanya (Tira-li cossetes en es davantal)*, tot ell de ritme veloç i joguiner, on la parella executa els punts bé enfront un de l'altre, bè lluny de l'altre, amb gran varietat de moviments, el cant ataca ja de bon començament i, al final apareix aquella coda *Ai si, ai no!* que, com recorda al gran etnomusicòleg Curt Sachs, en la seva *Historia Universal de la Danza*, té una màgica coincidència amb la *Cobeva brasileira*, que reporta una frase similar. El *Copeo matancer* es destaca per seguir una estructura particular que consisteix en dues parts rítmicament diferents: la 1ª part, en ritme binari i pausat; la 2ª en ritme ternari, on pròpiament es desplega la dansa, ràpida i lleugera.

L'esquema general del *copeo* és, més o menys, el de les altres danses: dues parts temàticament diferents i contrastades, constituïdes per frases d'incisos emparellats (4+4 = 8, etc.).

6. DIVERSES

Sota aquest concepte si emmarca tota una munió de danses que no pertanyen al grup de balls que hem ressenyat, per la seva peculiar estructura, ritme, modalitat, etc. Són danses menys generalitzades però prou conegudes i molt vives a determinats llocs. És bo, d'antuvi, remarcar un detall particular que caracteritza aquest grup: mentre en el quadre de les danses precedents dominava, com a norma general, la uniformitat rítmica (el ternari), aquí compareix la varietat de ritme (ternari i binari), mentre l'esquema estructural general és, més o menys, idèntic a grans trets: A - B - A, amb reiteracions temàtiques, però amb poques variants. Algunes danses també porten cobles, d'altres són exclusivament instrumentals.

Per citar alguns exemples, tenim danses en ritme ternari que tenen tota l'empenta i vigoria d'una *jota*, amb son peculiar ritme abrivat i gallard com, *Ball de ses potades*, *Ball de Sant Joan Pelós*, *Ball des cambuix*, etc.; d'altres tenen un caient més tranquil i galant com, *Ball de nevaters*, *Sant Antoni de Viana*, *Ball de còssil*, etc.

Entre les danses de ritme binari podríem destacar, entre d'altres, *La filadora*, *Quatradanses*, *Ball d'anques*, *Cavalcada des Pla*, etc. que, en general, assumeixen un aire quelcom hieràtic i quadriculat, però d'una gràcia meravellosa i elegant.²⁴

Un fet és particularment remarcable en aquesta secció: És aquí que trobam les melodies més arcaïques de les danses que figuren en el present aplec, malgrat que

²⁴ DPIB, vegeu part 6ª.

l'harmonia a voltes, en desfiguri quelcom la fesomia modal ancestral. Per a mi una bona part d'aquestes tonades es poden fàcilment enquadrar en els motlles diatònics dels modes grecs.²⁵ Pot succeir que el fet de veure transcrits algunes d'aquestes melodies en tonalitat transportada, la presència d'accidents a l'armadura, l'abillament harmònic, l'enquadrament rítmic, puguin induir a classificar aquesta música com a producte modern i tonal; però aprofundint l'anàlisi, es descobrirà que moltes tonades segueixen un esquema modal ben definit. Vegeu, sinó, com exemple el *Ball des cambuix*²⁶ que es desenvolupa en un mode dòric (Mi - Mi) transportat a *Fa diesi*; *Sant Antoni de Viana*,²⁷ ometent la introducció que es postissa, tenim un mode hipolidi a la 1ª part i un dòric a la 2ª; *Ball de ses potades*,²⁸ *Ball de s'escossil*,²⁹ etc.; es despleguen en un mode lidi correcte (a voltes transportat). El fet que aquestes músiques puguin tenir unes arrels més remotes i ancestrals obeeix a la raó que aquestes danses neixen d'una cançó de labors (camperoles o domèstiques) o d'alguna circumstància social-tradicional i local, i no són pas fruit de modes importades.

Moltes altres consideracions podriem formular entorn de la dansa popular d'avui, que voldriem sempre més consolidada i protegida, per tal com, al sol, a l'aire, a la llum de la nostra terra es vagi patinant i confitant per esdevenir sempre més gustosa i plaent com una fruita madura, seductora, de les nostres terres. Si a la bellesa corporal se li escau aquella fina postilla de Sèneca quan diu que *és com una flor que, cada dia que passa, se li enfuig un pètal (Florem decoris singuli carpunt dies)*,³⁰ de la dansa popular, joiell del folklore, cada dia que passa, jo diria que se'ns fa més enamoradissa i suggestiva.

Hem fet aquesta ràpida volada per sobre del camp de la nostra dansa, carn viva del poble, per tal de refrescar-ne la memòria, la coneixença, la provenença. Avui com mai urgeix defensar i custodiar el tresor de la nostra cultura i res millor, per assolir aquest objectiu, que seguir el consell del poeta Virgili:³¹ *Antiquam exquirite matrem; cercau la vostra antiga mare*. Guaitem dins al nostre passat gloriós, pugnem per descobrir els valors de l'estirp, maldem conèixer sempre més la nostra heretat cultural, de la qual és part esclarida i conspícua el nostre folklore musical, particularment en un dels seus aspectes més destacats com és la dansa popular. No pot ser conèixer-la i no enllepolir-se d'aquesta bresca de ritmes i melodies. I si m'he permès de recaptar la vostra benèvola atenció sobre aquest tema, és per tal d'estimular el vostre afecte i enamorament vers aquest tresor imponderable.

És sempre oportú rellegir les nostres glòries. Això crea consciència de poble. És bo que sovint obrim el cofre dels joiells patrimonials a fi que, davant la seva refulgència i espurneig, s'encengui la passió i l'interès per a conservar-los i emparar-los gelosament contra l'embranchida de l'exotisme invasor i del corc de l'oblit.

25 A. MARTORELL I MIRALLES: *Sempreviva*, València, 1992, 9. [Ed. Piles]

26 DPIB nº 14.

27 DPIB nº 40.

28 DPIB nº 41.

29 DPIB núm. 42.

30 *Octav.*, 2, 141.

31 Publi Virgili Maró: *Eneida*

Facem reviure les nostres danses al so del típic flabiol i la xamosa cornamusa, al foc d'un ritme trepidant, cruixit de castanyoles i esclafits, per teixir, tots a cor, enfront d'un món desballestat i dividit, una ampla corona de fraternitat.

RESUM

La dansa popular balear presenta un doble vessant: a) un més arcaic i primitiu amb possibles arrels dins la cultura greco-romana dels colonitzadors de finals de l'Edat Antiga (123 a. C. a 465 p. C) amb posteriors implicacions de la cultura musulmana (902-1229), amb fortes probabilitats d'influències catalano-aragoneses amb motiu de la conquesta de Mallorca (1229 i ss), més que més si tenim present el caràcter diatònic i modal de les melodies i el ritme de la dansa mateixa. a aquesta categoria hi assignaríem els balls de *Cossiers* com els més representatius i destacats, als quals segueixen altres balls menys característics, com el ball de *cavallets*, el ball d'*àguiles*, etc. Balls, tots ells, reservats sempre a un grup especialitzat, ball al qual mai no hi té accés el poble, sinó en qualitat de simple espectador.

b) l'altre tipus de dansa, verament popular i amplament generalitzada, té unes arrels més properes i definides. El seu origen, a les Illes, es mou dins la franja cronològica de 1750-1900. Aquesta dansa vigent i contemporània a l'Arxipèlag Balear, és un rebrot de l'art forà peninsular. Tan bon punt quedà instal·lada a l'Arxipèlag, és de tal manera assimilada, transformada i manipulada que el poble n'ha fet carn i naturalesa pròpies, i, en virtut d'aquesta metamorfosi morfològica i estructural, això que originàriament era un art exòtic i estrany, assumint els trets característics de la nostra ètnia, ha esdevingut un art propi i privatiu d'una raça. I així tenim a Balears els nostres balls peculiars, que també anomenam: *jotes*, *fandangos*, *boleros*, *mateixes*, *copeos* i altres, amb aquells trets singulars idiosincràtics amb que els ha marcat, amb son segell diferenciat, el poble balear.

ABSTRACT

The popular Balearic dancing presents a double side: a) One which is more archaic and primitive, possibly rooted in the Graeco-Roman culture of the settlers in the end of the Ancient Age (from 123 BC. until 465 AD.) with later implications of the Moslem culture (902-1229) with strong probabilities of Catalan Aragonese influence owing to the Conquest of Majorca (1229 and following years), all the more so if we bear in mind the diatonic and modal character of melodies and the rhythm of the dancing by itself; to this category we should assign the dancing of *Cossiers* as the most representative and outstanding, followed by the other dances less characteristic like the dance of *cavallets*, that of *agüiles*, etc. All of them dances always reserved for a specialized group, to which folks have access only as simple spectators. b) The other type of dancing, truly popular and extensively generalized, has nearer and more definite roots. Its origin, on the islands, moves within the chronological fringe of 1750 1900. This dancing prevailing and contemporary on the Balearic Archipelago is a reappearance of the foreign art from the Peninsula. As soon as it was settled on the Archipelago, it was assimilated, transformed and manipulated in such a way that the folk has converted it into their own flesh and nature, so by virtue of this morphological and structural transformation, what originally was an exotic and strange art, by assuming the characteristic traits of our ethnic group, has become proper and exclusive art of a race. So in the Balearic Islands we have our peculiar dances called: *Jotes*, *fandangos*, *boleros*, *mateixes*, *copeos* and others, all of them with the outstanding, idiosyncratic traits which have been marked by the Balearic folk with its distinctive stamp.